

การพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้นโยบายหมู่บ้านศีล 5 Networks of Buddhist Monks for Social Development Under Five Precepts Village Policy

ภูมิสันต์ ขวัญกุลพัทธ์¹, พระมหาชุตีภัก อภินนโท และพระศรีสมโพธิ
Phumsan Kwankunpat, Phramaha Chutipak Abhinanto and Phra Srisombhot

นักวิจัยโครงการพระนิสิตพระธรรมทายาทเพื่อการพัฒนาสังคม
Researcher of Buddhist for Development Project Krung Thep Maha Nakhon 10120, Thailand.
Corresponding¹ Email jeanpoomsan@yahoo.co.th

บทคัดย่อ

การศึกษานักวิจัยโครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้นโยบายหมู่บ้านศีล 5 มีวัตถุประสงค์ประการที่หนึ่งเพื่อจัดการอบรมและส่งเสริมการดำเนินงานโครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้การส่งเสริมบทบาทการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และการสนับสนุนนโยบายหมู่บ้านศีล 5 ประการที่สองเพื่อสร้างพื้นที่การเรียนรู้และการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันระหว่างเครือข่ายพระสงฆ์ สามเณร และพระนิสิตของโครงการพระธรรมทายาทเพื่อการพัฒนาสังคม ประการที่สามเพื่อสนับสนุนการสร้างพื้นที่เพื่อการขับเคลื่อนการทำงานด้านสุขภาวะของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และหมู่บ้านศีล 5 ตลอดจนการผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายในการขับเคลื่อนประเด็นสุขภาวะองค์กรร่วมกับองค์กรทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาและดำเนินโครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้นโยบายหมู่บ้านศีล 5 เป็นการศึกษาวิจัยเชิงผสมผสาน ซึ่งมุ่งเน้นทั้งการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาและรวบรวมเอกสารทางวิชาการที่สามารถเป็นประโยชน์ต่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา ซึ่งสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การค้นคว้าองค์ความรู้เกี่ยวกับการอธิบายหลักศีล 5 และแนวคิดของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เพื่อให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานต่อประเด็นการใช้หลักศีล 5 ในการพัฒนาสังคม และดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลและกิจกรรมพื้นฐาน โดยมุ่งเน้นศึกษาจากพระสังฆาธิการและพระธรรมทายาท เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนต่อการสังเคราะห์กิจกรรมการดำเนินงานให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ผลการศึกษานักวิจัยที่ได้จากการศึกษาเชิงเอกสาร การศึกษาภาคสนาม และการจัดอบรม

ผลการดำเนินโครงการและศึกษาวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการที่เข้าร่วมโครงการใน 5

จังหวัด ได้แก่ ร้อยเอ็ด สงขลา นครสวรรค์ พะเยา และเชียงราย มีจำนวนทั้งสิ้น 790 รูป โดยจัดการอบรมและถวายองค์ความรู้ภายใต้การดำเนินงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล หมู่บ้านศีล 5 และการส่งเสริมสุขภาวะ ซึ่งพบว่า พระสังฆาธิการมีความสนใจในงานพัฒนา ประเด็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากที่สุด รองลงมาคือประเด็นสุขภาพพระสงฆ์ และประเด็น ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับการสร้างพื้นที่การเรียนรู้และ เครือข่ายการทำงานร่วมกันของคณะสงฆ์ได้คัดเลือกวัดเครือข่ายต้นแบบสุขภาวะจังหวัดละ 5 แห่ง รวมทั้งสิ้น 25 วัด และผลักดันให้เกิดแผนพัฒนาสุขภาวะตามนโยบายหมู่บ้านศีล 5 จำนวน 2 แผน ในจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดพะเยา ซึ่งจากผลการดำเนินงานทั้งหมดได้สรุปเป็นข้อเสนอแนะโดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ประเด็นสุขภาวะในการดูแล สุขภาพพระสงฆ์ในสังคมไทยผลักดันการจัดตั้งคณะทำงานและนโยบายการทำงานประจำจังหวัด ให้กับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ผลักดันการจัดทำนโยบายเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะ พระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่ ผ่านกลไกการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 และพัฒนาการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาเครือข่ายการทำงานด้านสุขภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมมากขึ้น

คำสำคัญ : เครือข่าย, พระสงฆ์เพื่อสังคม, หมู่บ้านศีล 5, สุขภาวะ

Abstract

The objectives of this study were to: 1) teach and promote the development of a monastic network for society under a program promoting the roles of tambon training units and the five precepts village policy; 2) create a learning and working space between the monk-novice network and the Dhammathayat monks for social development; and 3) support the work of the tambon training units regarding well-being issues and the five precepts village as well as propose suggestions about holistic well-being policy to Buddhist organizations.

This study employed a mixed approach of document research and qualitative research. Related documents were examined to explain related social situations. This study focused on searching for insights into the application of the five precepts to social development through the explanation of the five precepts and the concepts of tambon training units. In addition to the literature review,

general operational activities carried out by Buddhist ecclesiastical official monks and Dhammathayat monks were analyzed. The data collected from the literature review, field survey and training were synthesized.

It was found that there were 790 Buddhist ecclesiastical officials from five provinces – Roi-et, Songkhla, Nakhon Sawan, Phayao and Chiangrai – participating in the training offered by the tambon training units regarding to five precepts village policy and well-being promotion. The participants were interested in teaching Buddhism most, followed by monks' well-being and issues concerning natural resources, environment and indigenous knowledge respectively. As for the creation of a learning and working space between monks, five temples from each of the above provinces were selected as the model for promoting well-being and two well-being plans developed according to the five precepts village policy were implemented in Nakhon Sawan and Phayao. The results were proposed to organizations dealing with monks' well-being so that a working group can be set up to map out plans for promoting the well-being of both local monks and residents. Such plans are for both the provincial and tambon levels but will be implemented by tambon training units and the five precepts village policy. Operational research for developing a working network related to monks' well-being should be carried out so that such a network can implement the monks' well-being plans in line with changing social, economic and cultural situations.

Keyword : Network, Buddhist Monks for Social, Five Precepts Village, Well-being

บทนำ

สังคมไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน ที่ส่งผลอย่างชัดเจน ต่อวิถีชีวิต ตลอดจนการให้ความหมายและคุณค่าต่อคำว่า “ความดีและความเจริญ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยนั้น ได้ส่งผลต่อการบริโภค แบบแผนการเลี้ยงดูในครอบครัวและการมีปฏิสัมพันธ์ของสถาบันทางสังคมในระดับต่าง ๆ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว กระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มีลักษณะไร้รากฐานทางวัฒนธรรมและชาติโลกทัศน์ทางคุณธรรม จริยธรรมนั้น นำมาซึ่งปัญหาทางสังคมมากมาย อาทิ ปัญหาการกระทำผิดกฎหมาย ปัญหาอาชญากรรม การทำลาย

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยังรวมถึงปัญหาความขัดแย้งทางความคิดของคนในสังคมไทย ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากการขาดจิตสำนึก ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาเชิงโครงสร้างที่ดำรงอยู่ในทุกระดับความสัมพันธ์ของสังคมไทยขณะนี้

บทบาทการทำงานของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน เป็นอีกกำลังเสริมหนึ่งที่สร้างการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ภาพการทำงานของพระสังฆาธิการโดยเฉพาะพระธรรมทูต จากการผ่านหลักสูตรอบรมของหลวงพ่อดุสิตคุณวิธาน ที่ขับเคลื่อนอยู่บนฐานความรับผิดชอบทางสังคม สะท้อนภาพการปรับตัวของคณะสงฆ์สมัยใหม่ ที่มีความพยายามปลูกฝังอุดมการณ์ทำงานและความใส่ใจต่อสังคมและชุมชนโดยรอบ ให้มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทัศน์ และประเด็นสาธารณะด้านการพัฒนาร่วมสมัย ตลอดจนการทำงานร่วมกับชุมชนและองค์กรภาคประชาสังคมอย่างเท่าทัน นอกจากนี้การเกิดขึ้นของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล หรือ อ.ป.ต. โดยความริเริ่มของคณะสงฆ์ มีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธรมหาเถระ ป.ธ.9) เป็นประธาน กว่า 40 ปีที่ผ่านมา คณะสงฆ์ภายใต้หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ได้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคมร่วมกับชุมชน ตามหลักที่กำหนดไว้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญรุ่งเรือง ในระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2546 ซึ่งมีด้วยกัน 8 ประการ ได้แก่ 1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม 2) สุขภาพอนามัย 3) สัมมาชีพ 4) สันติสุข 5) ศึกษาสงเคราะห์ 6) สาธารณสงเคราะห์ 7) กตัญญู กตเวทิตาธรรม และ 8) สามัคคีธรรม พบว่าการดำเนินงานดังกล่าวสะท้อนผลการพัฒนาในส่วนของจิตใจ มากกว่าการพัฒนาบงศ์ความรู้สมัยใหม่ ที่มีความจำเป็นและสำคัญสำหรับสังคมไทยปัจจุบัน เช่น ด้านสุขภาพอนามัย และการพัฒนาอาชีพ ซึ่งคณะสงฆ์ไม่มีความชำนาญ จึงควรมีการเสริมองค์ความรู้ในการพัฒนาให้คณะสงฆ์อย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อเป็นองค์กรที่สามารถเป็นที่พึ่งทั้งทางจิตใจและสังคม และเพื่อพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อสังคมไทย

เมื่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในฐานะสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ที่ได้ผลิตผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนผลิตบัณฑิตที่มีฐานคิดบนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสู่สังคมไทย ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส) ที่มุ่งหวังจะสร้างสังคมสุขภาวะให้เกิดขึ้นกับสังคมไทย ประกอบกับเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (หลวงปู่ศุข ป.ธ.9) มีดำริเสริมสร้างความปรองดอง และสมานฉันท์ของคนในสังคมไทย ให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความสามัคคี โดยต้องการให้พุทธศาสนิกชนน้อมนำหลักศีล 5 ไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ตามโอวาทที่ได้ประทานไว้เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556 ความว่า “อันว่าศีล 5 เป็นการสำคัญมนุษย์ เมื่อทุกคนมีศีล 5 ด้วยกัน

สังคมนั้น ๆ คือประชาชนย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อเป็นไปได้ ขอให้ชื่อหมู่บ้านนั้นว่า หมู่บ้านรักษาศีล 5” และได้มอบนโยบายหมู่บ้านศีล 5 ภายใต้แนวคิดสร้างศีล สุข ประองตอง สมานฉันท์ สามัคคี และสันติสุข ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติร่วมมือกับคณะสงฆ์จังหวัด และขอความร่วมมือไปยังหน่วยงานราชการในภูมิภาคต่าง ๆ ขับเคลื่อนเครือข่ายการทำงานร่วมกัน

ดังนั้นมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส) จึงร่วมมือกันนำองค์ความรู้ของทั้งสององค์กรมาบูรณาการ ผ่านการถอดบทเรียนจากหลักสูตรอบรมพระธรรมทายาท พัฒนาเป็นหลักสูตรฝึกอบรมพระสังฆาธิการที่ส่งเสริมองค์ความรู้ร่วมสมัย อาทิ องค์ความรู้ด้านการพัฒนา และด้านสุขภาวะองค์รวม เพื่อสร้างเครือข่ายพระสงฆ์กับการทำงานเพื่อสังคม ให้มีศีล สันติสุข และสามัคคีอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ถือได้ว่าจะได้อีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญของคณะสงฆ์ ในการส่งเสริมการปลูกฝังหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ลงสู่วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม เป็นการส่งเสริมบทบาทคณะสงฆ์ในการกลับมาเป็นสถาบันที่จรรโลงสังคม โดยให้องค์กรคณะสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการเป็นผู้นำขับเคลื่อนการดำเนินงาน ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางในการสร้างแรงจูงใจให้กับพุทธศาสนิกชน

คณะวิจัยจึงดำเนินการจัดทำชุดความรู้ แนวทางการพัฒนา และส่งเสริมการดำเนินงานให้รอบด้านทั้งในเชิงการเรียนรู้และเชิงพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการดำเนินงานโครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้การส่งเสริมบทบาทการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และการสนับสนุนนโยบายหมู่บ้านศีล 5 เพื่อสร้างพื้นที่การเรียนรู้และการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันระหว่างเครือข่ายพระสงฆ์ สามเณร และพระนิสิตของโครงการพระธรรมทายาทเพื่อการพัฒนาสังคม และเพื่อสนับสนุนการสร้างพื้นที่เพื่อการขับเคลื่อนการทำงานด้านสุขภาวะของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และหมู่บ้านศีล 5 ตลอดจนการผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายในการขับเคลื่อนประเด็นสุขภาวะองค์รวมให้กับองค์กรทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในการดำเนินงานลักษณะดังกล่าว สามารถสร้างความเชื่อมั่นได้ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมพัฒนา บนฐานความเข้าใจบริบทของความต้อการที่แตกต่างหลากหลาย และพัฒนาสังคมให้มีศีล สุข ประองตอง สมานฉันท์ สามัคคี และสันติสุขได้อย่างยั่งยืนในสังคมไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาและดำเนินโครงการ “พัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้นโยบายหมู่บ้านศีล 5” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงผสมผสาน ซึ่งจะมุ่งเน้นทั้งการวิจัยเชิงเอกสารและการ

วิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) กล่าวคือเป็นการศึกษาและรวบรวมเอกสารทางวิชาการที่สามารถเป็นประโยชน์ต่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา ซึ่งสำหรับการศึกษาคั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การค้นคว้าองค์ความรู้เกี่ยวกับการอธิบายหลักศีล 5 นโยบายหมู่บ้านรักษาศีล 5 และแนวคิดของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เพื่อให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานต่อประเด็นการใช้หลักศีล 5 ในการพัฒนาสังคม รวมทั้งการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะ ซึ่งมุ่งเน้นการเชื่อมโยงหลักการของพระพุทธศาสนากับสุขภาวะมาพัฒนาสังคมไทย

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) กล่าวคือเป็นการศึกษาโดยมุ่งเน้นไปที่กระบวนการและเป้าหมายของการได้มาซึ่งข้อมูลเชิงลึก เพื่อให้สามารถนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการศึกษาได้ โดยการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม เป็นเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ

ทั้งนี้ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ ข้อมูลและกิจกรรมพื้นฐาน โดยมุ่งเน้นศึกษาจากพระสังฆาธิการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนต่อการสังเคราะห์กิจกรรมการดำเนินงานให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ผลการศึกษาวิจัยที่ได้จากการศึกษาเชิงเอกสาร การศึกษาภาคสนาม และการจัดอบรม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงเอกสาร งานวิจัย บทความทางวิชาการ ตลอดจนการสัมภาษณ์ การจัดอบรม และการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อให้ได้ข้อมูลในการทำความเข้าใจการทำงานของพระสังฆาธิการในด้านการพัฒนาและการดำเนินโครงการหมู่บ้านศีล 5 โดยมีเครื่องมือที่สำคัญที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

3.1 แบบรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน เพื่อให้สามารถได้ข้อมูลพื้นฐานของพระสังฆาธิการที่เป็นเครือข่ายการทำงานเรื่องศีล 5 และต้องการสร้างเครือข่ายในการทำงานประเด็นเพื่อสังคมภายในพื้นที่ตำบล และจังหวัดของตนเอง

3.2 แบบการจัดทำแผนพัฒนาฯ เพื่อให้พระสังฆาธิการสามารถออกแบบแผนพัฒนาสุขภาวะพระสงฆ์จังหวัด และโครงการพัฒนาสังคมตามหลักศีล 5 ได้ถูกต้อง และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง อีกทั้งยังสามารถนำไปต่อยอดในการเขียนโครงการหรือแผนพัฒนาอื่น ๆ ที่ต้องได้อีกด้วย

3.3 แบบสอบถาม เพื่อให้ทราบผลของการจัดอบรม และผลของการรับรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ระหว่างการจัดอบรม รวมทั้งเป็นการประเมินการจัดโครงการควบคู่กันไป และ

นำผลมาวิเคราะห์เป็นการประเมินโครงการในภาพรวมทั้งหมด

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลและทำความเข้าใจแนวทางการใช้หลักศีล 5 และหลักการสร้างสุขภาวะมาพัฒนาโครงการเพื่อสังคมในมิติที่แตกต่างกันออกไปของแต่ละพื้นที่ โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

4.1 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) สำหรับพระราชกณะ พระสงฆ์นักวิชาการ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการในวัดต้นแบบของการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักศีล 5 และหลักการสร้างสุขภาวะกับการนำมาทำงานพัฒนาสังคม

4.2 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) เป็นการเข้าร่วมสังเกตการดำเนินกิจกรรมโครงการพัฒนาเพื่อสังคมของสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด และวัดที่ดำเนินโครงการต้นแบบ ทั้งการประชุมเตรียมงาน การจัดกิจกรรมนอกสถานที่ และการจัดประชุมสัมมนาวิชาการขององค์กร ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

4.3 การสนทนากลุ่ม (Focus group) เป็นการจัดอบรมถวายเป็นองค์ความรู้ พร้อมทั้งเปิดโอกาสในการรับฟังความคิดเห็นจากพระราชกณะ พระสงฆ์นักวิชาการ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการในระดับต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลผ่านการระดมความคิดเห็นและการต่อยอดจากประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลาย เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักศีล 5 และหลักการสร้างสุขภาวะ รวมถึงหลักการการทำงานเพื่อสังคม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ได้ข้อมูลส่วนใหญ่จากการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการใช้เครื่องมือวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลที่คำนึงถึงการได้ข้อมูลที่เพียงพอต่อการวิจัยมากที่สุด ดังต่อไปนี้

5.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงเอกสารวิชาการ การสรุปบทเรียนที่เกี่ยวข้องกับวัดต้นแบบด้านการทำงานเพื่อสังคมตามหลักศีล 5 และสุขภาวะ การศึกษาและรายงานการดำเนินกิจกรรมการจัดอบรม โดยมีเนื้อหาครอบคลุมด้านประเด็นการพัฒนาต่าง ๆ ของแต่ละพื้นที่ การประยุกต์องค์ความรู้และการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมตามหลักศีล 5 ตลอดจนปฏิบัติการประยุกต์ใช้หลักศีล 5 และหลักการสร้างสุขภาวะกับพื้นที่ต้นแบบของการศึกษาครั้งนี้

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork analysis) เป็นการวิเคราะห์ประสบการณ์ องค์ความรู้ และแนวคิดของพระสังฆาธิการในพื้นที่ต้นแบบของโครงการ ตลอด

จนการนำเสนอรูปแบบภาคปฏิบัติของการหลักศีล 5 และหลักการสร้างสุขภาวะในสังคมไทย
ปัจจุบัน

5.3 การวิเคราะห์ผลการศึกษา เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยง
แนวคิดทางการทำงานพัฒนาเพื่อสังคมกับหน้าที่ของกิจการคณะสงฆ์ สู่การพัฒนารูปแบบการ
ประยุกต์ใช้หลักศีล 5 และหลักการสร้างสุขภาวะกับพื้นที่ต้นแบบของโครงการ ตลอดจนสร้าง
ข้อเสนอแนะเพื่อการนำหลักศีล 5 และหลักการสร้างสุขภาวะไปใช้พัฒนาสังคม ตั้งแต่ระดับ
นโยบายและปัจเจกบุคคลต่อไป

ผลการวิจัย

โครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้นโยบายหมู่บ้านศีล 5 ได้กำหนด
เป้าหมายในการดำเนินงานไว้เพื่อให้เกิดการสร้างพื้นที่การเรียนรู้และการทำงานเชิงบูรณาการ
ร่วมกันระหว่างเครือข่ายพระสงฆ์ โดยผ่านการจัดการอบรมและติดตามการดำเนินงานโครงการ
ภายใต้การส่งเสริมบทบาทการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และสนับสนุน
นโยบายหมู่บ้านศีล 5 ให้มีความยั่งยืน กล่าวคือสนับสนุนให้เกิดการสร้างเครือข่าย เพื่อการส่งเสริม
บทบาทการทำงาน ทั้งเชิงการเรียนรู้และเชิงพื้นที่ ซึ่งได้ตั้งเป้าหมายเชิงปริมาณให้มีพระ
สังฆาธิการ (เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เลขาฯ) และพระสงฆ์ทั่วไปเข้า
ร่วมการอบรมโครงการ จำนวน 500 รูป ในพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ ร้อยเอ็ด สงขลานครินทร์
พะเยา และเชียงราย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการผลักดันนโยบายการขับเคลื่อนประเด็นสุขภาวะให้กับ
องค์กรทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเกิดฐานข้อมูลกลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม เพื่อใช้เป็น
ข้อมูลในการบูรณาการการทำงานร่วมกัน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. จังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
ตามสถิติของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดร้อยเอ็ด มีวัดจำนวน 1,537 วัด มีพระ
ภิกษุ จำนวน 8,160 รูป มีสามเณร จำนวน 1,142 รูป มีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล
(อ.ป.ต.) ที่ดำเนินการจัดตั้งแล้ว 223 แห่ง ในส่วนของสถาบันการศึกษาคณะสงฆ์มีวิทยาลัยสงฆ์
ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ที่รองรับการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัด
ใกล้เคียง

จากการลงพื้นที่ดำเนินการอบรมพระสังฆาธิการในจังหวัดร้อยเอ็ด ได้นำมาสู่
การคัดเลือกวัดที่สามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาสุขภาวะ และสร้างเครือข่ายการทำงานด้าน

สุขภาวะให้กับองค์กรคณะสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด นำโดยพระเดชพระคุณพระราชพรหมจริยคุณ (สุเทพ สุขุภมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีการถวายองค์ความรู้ด้านสุขภาวะ และสื่อเกี่ยวกับสุขภาวะและการทำงานพัฒนาของคณะสงฆ์ตามหลักศีล 5 ซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดได้วัดที่สามารถเป็นต้นแบบสุขภาวะ จำนวน 5 วัด ได้แก่ วัดบ้านเปลือยใหญ่ วัดบูรพาภิราม วัดบ้านยางเครือ วัดสระเกษ และวัดโพธิการาม

โดยมีพระสังฆาธิการเข้าร่วมโครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้นโยบายหมู่บ้านศีล 5 จำนวนทั้งสิ้น 101 รูป ใน 19 อำเภอ จาก 20 อำเภอ เป็นพระสังฆาธิการระดับเลขานุการ และเจ้าคณะปกครองในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งจากการเก็บแบบสำรวจเครือข่ายการทำงานของพระสังฆาธิการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า พระสังฆาธิการระดับเลขานุการ และเจ้าคณะปกครองที่เข้ารับการอบรมโครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคมฯ มีความสนใจในประเด็นการพัฒนา ดังแผนภาพต่อไปนี้

2. จังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลาตั้งอยู่ทางภาคใต้ฝั่งทะเลอ่าวไทยของประเทศไทย ตามสถิติของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดสงขลา มีวัดจำนวน 420 วัด มีพระภิกษุ จำนวน 2,727 รูป มีสามเณร จำนวน 588 รูป มีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ที่ดำเนินการจัดตั้งแล้ว 66 แห่ง ในส่วนของสถาบันการศึกษาคณะสงฆ์มีหน่วยวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหงษ์ประดิษฐาราม จังหวัดสงขลา และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช ศูนย์การศึกษาสงขลา วัดมณีมาวาส จังหวัดสงขลา ที่รองรับการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียง

จากการลงพื้นที่ดำเนินการอบรมพระสังฆาธิการในจังหวัดสงขลา ได้นำมาสู่การคัดเลือกวัดที่สามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาสุขภาวะ และสร้างเครือข่ายการทำงานด้านสุขภาวะให้กับองค์กรคณะสงฆ์ในจังหวัดสงขลา นำโดยพระเดชพระคุณพระราชวรเวท (ชิต ติกุขปญโญ) เจ้าคณะจังหวัดสงขลา โดยมีการถวายองค์ความรู้ด้านสุขภาวะ และสื่อเกี่ยวกับสุขภาวะและการทำงานพัฒนาของคณะสงฆ์ตามหลักศีล 5 ซึ่งจังหวัดสงขลาได้วัดที่สามารถเป็นต้นแบบสุขภาวะ จำนวน 5 วัด ได้แก่ วัดเอก วัดคลองเปล วัดทุ่งใหม่คา วัดหัวป้อมโน และวัดราษฎร์บำรุง

โดยมีพระสังฆาธิการเข้าร่วมโครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้นโยบายหมู่บ้านศีล 5 จำนวนทั้งสิ้น 85 รูป จาก 16 อำเภอ เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสงขลาเข้ารับโครงการ และมีความสนใจในประเด็นการพัฒนา ดังแผนภาพต่อไปนี้

3. จังหวัดนครสวรรค์

จังหวัดนครสวรรค์ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ระหว่างตอนล่างของภาคเหนือและตอนบนของภาคกลางในประเทศไทย ตามสถิติของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดนครสวรรค์มีวัดจำนวน 795 วัด มีพระภิกษุ จำนวน 6,429 รูป มีสามเณร จำนวน 1,144 รูป มีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ที่ดำเนินการจัดตั้งแล้ว 122 แห่ง ในส่วนของสถาบันการศึกษาคณะสงฆ์มี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่รองรับการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดใกล้เคียง

จากการลงพื้นที่ดำเนินการอบรมพระสังฆาธิการในจังหวัดนครสวรรค์ ได้นำมาสู่การคัดเลือกวัดที่สามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาสุขภาวะ และสร้างเครือข่ายการทำงานด้านสุขภาวะให้กับองค์กรคณะสงฆ์ในจังหวัดนครสวรรค์ นำโดยพระเดชพระคุณพระเทพปริยัติเมธี (สฤชต์ สิริธโร) เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ โดยมีการถวายองค์ความรู้ด้านสุขภาวะ และสื่อเกี่ยวกับสุขภาวะและการทำงานพัฒนาของคณะสงฆ์ตามหลักศีล 5 ซึ่งจังหวัดนครสวรรค์ได้วัดที่สามารถเป็นต้นแบบสุขภาวะ จำนวน 5 วัด ได้แก่ วัดนครสวรรค์ วัดตากฟ้า วัดวรนาถบรรพต วัดโพธาราม และวัดคีรีวงศ์

โดยมีพระสังฆาธิการเข้าร่วมโครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้นโยบายหมู่บ้านศีล 5 จำนวนทั้งสิ้น 320 รูป ใน 15 อำเภอ แบ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับเลขานุการ เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ และมีความสนใจในประเด็นการพัฒนา ดังแผนภาพต่อไปนี้

4. จังหวัดพะเยา

จังหวัดพะเยา เป็นจังหวัดในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ตามสถิติของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดพะเยา มีวัดจำนวน 469 วัด มีพระภิกษุ จำนวน 1,491 รูป มีสามเณร จำนวน 1,171 รูป มีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ที่ดำเนินการจัดตั้งแล้ว 67 แห่ง ในส่วนของสถาบันการศึกษาคณะสงฆ์มีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ที่รองรับการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดพะเยาและจังหวัดใกล้เคียง

จากการลงพื้นที่ดำเนินการอบรมพระสังฆาธิการในจังหวัดพะเยา ได้นำมาสู่การคัดเลือกวัดที่สามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาสุขภาวะ และสร้างเครือข่ายการทำงานด้านสุขภาวะให้กับองค์กรคณะสงฆ์ในจังหวัดพะเยา นำโดยพระเดชพระคุณพระราชปริยัติ (สายัณห์ อรินทโม) เจ้าคณะจังหวัดพะเยา โดยมีการถวายองค์ความรู้ด้านสุขภาวะ และสื่อเกี่ยวกับสุข

ภาวะและการทำงานพัฒนาของคณะสงฆ์ตามหลักศีล 5 ซึ่งจังหวัดพะเยาได้วัดที่สามารถเป็นต้นแบบสุขภาวะ จำนวน 5 วัด ได้แก่ วัดศรีโคมคำ วัดศรีอุโมงค์คำ วัดด้าม่อน วัดแท่นคำ และวัดลี โดยมีพระสังฆาธิการเข้าร่วมโครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้นโยบายหมู่บ้านศีล 5 จำนวนทั้งสิ้น 111 รูป ใน 9 อำเภอ แบ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา ซึ่งมีความสนใจในประเด็นการพัฒนา ดังแผนภาพต่อไปนี้

5. จังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่อยู่ตอนเหนือสุดของประเทศไทย ตามสถิติของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดเชียงราย มีจำนวนวัดทั้งหมด 1,013 วัด มีพระภิกษุ จำนวน 3,664 รูป มีสามเณร จำนวน 2,709 รูป มีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ที่ดำเนินการจัดตั้งแล้ว 114 แห่ง ในส่วนของสถาบันการศึกษาคณะสงฆ์มีวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่รองรับการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดใกล้เคียง

จากการลงพื้นที่ดำเนินการอบรมพระสังฆาธิการในจังหวัดเชียงราย ได้นำมาสู่การคัดเลือกวัดที่สามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาสุขภาวะ และสร้างเครือข่ายการทำงานด้านสุขภาวะให้กับองค์กรคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงราย นำโดยพระเดชพระคุณพระเทพสิทธินายก (ชื่น ปญญาธโร) เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย โดยมีการถวายองค์ความรู้ด้านสุขภาวะ และสื่อเกี่ยวกับสุขภาวะและการทำงานพัฒนาของคณะสงฆ์ตามหลักศีล 5 ซึ่งจังหวัดเชียงรายได้วัดที่สามารถเป็นต้นแบบสุขภาวะ จำนวน 5 วัด ได้แก่ วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ วัดห้วยน้ำขุ่น วัดกึ่งพร้าว และวัดพระธาตุผาเงา

โดยมีพระสังฆาธิการเข้าร่วมโครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้นโยบายหมู่บ้านศีล 5 จำนวนทั้งสิ้น 178 รูป ใน 18 อำเภอ แบ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีความสนใจในประเด็นการพัฒนาดังแผนภาพต่อไปนี้

อภิปรายผล

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันขอบข่ายการดำเนินงานของพระพุทธศาสนาได้ถูกบูรณาการให้เข้ากับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หลักการและวิธีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาได้มีการขยายขอบเขตไปสู่การดำเนินการในมิติต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านความเชื่อ พิธีกรรมและการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันมีความซับซ้อน

วิถีชีวิตและการแสวงหาความพึงพอใจที่เป็นลักษณะเฉพาะเพื่อตอบสนองความเป็นปัจเจกและกลุ่มบุคคลมากขึ้น ความหลากหลายทางสังคมดังกล่าวทำให้มีผู้คาดหวังจากพระพุทธศาสนาแตกต่างกันตลอดจนมีความเข้าใจและรับรู้พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการไม่เหมือนกัน นอกจากนี้เป้าหมายในการพัฒนาจิตใจและปัญญาของพระพุทธศาสนาแล้ว พระสงฆ์ซึ่งเป็นองค์สำคัญของการเผยแผ่หลักธรรม และเป็นผู้ขับเคลื่อนงานพระศาสนาจึงกลายเป็นผู้ถูกคาดหวังจากสังคมอย่างมาก ดังที่ประเวศ วะสี (2540: 71-82) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์และวัดไว้โดยสังเขป คือ

1) พระสงฆ์ต้องเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยไว้เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน มีการพบปะกันเป็นประจำ ไม่ปลีกตัวอยู่ผู้เดียว มีความเอื้ออาทรต่อกันมีวิธียุติข้อปฏิบัติต่อกันที่ยังความเป็นปึกแผ่นของหมู่คณะ วัตถุประสงค์ของการบวช คือเพื่อการเรียนรู้ ฉะนั้น พระสงฆ์คือชุมชนแห่งการเรียนรู้

2) การศึกษาของพระสงฆ์ เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ซึ่งควรที่จะเป็นเรื่องที่อยู่ในนโยบายของรัฐบาล ในแผนการศึกษาแห่งชาติ มีการคิดหลักสูตรสำหรับการศึกษาของคณะสงฆ์

3) การทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ความสำคัญสูงสุดของวัด คือ การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เพราะถ้าเป็นดังนี้ ก็เท่ากับวัดเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งสำคัญที่สุดต่อการเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมดังกล่าว พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้นำชุมชนด้วยการปรึกษาหารือ การสั่งสอน และที่สำคัญก็คือสั่งสอนให้ประชาชนเรียนรู้จากการวิเคราะห์ปัญหา วินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือกและตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ถูกต้อง โดยการส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นจะต้องอาศัยสมาชิกในชุมชน เช่น พระ ครู ผู้นำชาวบ้าน หมออนามัย เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล เป็นต้น ร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเมื่อชุมชนเข้มแข็งก็ย่อมแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองได้

4) วัดกับการจัดการศึกษา การศึกษาโดยทั่วไปของไทยยังไม่เป็นการศึกษาที่ผลิตคนที่มีความเข้มแข็งทางปัญญาและทางศีลธรรม โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ความสุขกับผู้เรียน วัดบางวัดที่มีความพร้อมโดยมีพระสงฆ์ที่สนใจและมีความสามารถ ทำให้วัดทำประโยชน์ที่สำคัญต่อสังคมอย่างยิ่ง

5) พระสงฆ์กับการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจถึงความหมายของความรุนแรง ขอบเขต ประเภท สาเหตุ วิธีการป้องกันและแก้ไข จะแก้ไขด้วยวิธีใดที่ได้ผลและจะพัฒนาวิธีป้องกันและแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้นได้อย่างไร เป็นต้น ดังนั้นพระสงฆ์จะต้อง “จัดการความขัดแย้ง” ต้องเป็นผู้เข้าไปช่วยไกล่เกลี่ย โดยเข้าใจสถานการณ์ตามที่เป็นจริง

เข้าไปอยู่ในใจและเข้าใจความรู้สึกและความคิดของแต่ละฝ่าย สามารถชักจูงให้มีการเจรจากันได้ สิ่งเหล่านี้พระสงฆ์ต้องมีความรู้และต้องการการฝึกอบรมให้มีความชำนาญ จึงจะสามารถแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธีได้

6) วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วิถีการดำรงชีวิตสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ศาสนาจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ พระสงฆ์ควรพยายามศึกษาให้เข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ปัญหาและวิธีแก้ไข และในด้านปฏิบัติที่ใกล้ตัวที่สุดคือภายในบริเวณวัดต้องมีสิ่งแวดล้อมที่สงบ สะอาด ร่มเย็น เป็นต้น นอกจากนี้พระสงฆ์และวัดยังอาจหนุนช่วยขบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ที่กำลังมีกิจกรรมต่าง ๆ ในทางที่เหมาะสม

7) การบริหารจัดการวัด พระสงฆ์จะต้องบริหารจัดการวัด โดยให้ก่อประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาโดยความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน เป็นต้น ด้วยสภาพดังที่กล่าวมาจึงเกิดการเรียกร้องให้พระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสภาพสังคม และทำให้เกิดกลุ่มพระสงฆ์และกลุ่มองค์กรชาวพุทธที่มีความสนใจเฉพาะด้านได้นำหลักพุทธธรรมขึ้นมาศึกษาและปฏิบัติเพื่อตอบสนองลักษณะเฉพาะกลุ่มและมีเป้าหมายในเชิงพุทธที่ยังสัมพันธ์กับคัมภีร์กระแสหลัก คือ พระไตรปิฎก หรือพระพุทธศาสนาในภาพรวม จึงทำให้เห็นสภาพการณ์ของพระพุทธศาสนาในมิติใหม่ที่มีกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะมากยิ่งขึ้น โดยสามารถแบ่งเป็นกลุ่มพระสงฆ์และเครือข่ายที่ทำงานขับเคลื่อนสังคมใน 5 แนวทาง ดังนี้

1) กลุ่มพระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา เช่น สวนโมกขพลาราม สายวัดหนองป่าพง สายวัดหลวงพ่อดอด สายวัดพระธรรมกาย เป็นต้น

2) กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาเพื่อสังคมในชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ เช่น กลุ่มสังฆะระสังฆะสมุทธานิคม (พระสุบิน ปณีโต) วัดพระบาทน้ำพุ กลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาภาคเหนือ

3) กลุ่มที่มีการสื่อสารทางสังคมและกลุ่มที่ประยุกต์แนวคิดจากนิกายอื่น เช่น กลุ่มเสถียรธรรมสถาน สถาบันวิมุตตยาลัย (ว.วชิรเมธี) กลุ่มหมู่บ้านพลัมในประเทศไทย เป็นต้น

4) กลุ่มองค์กรสงฆ์สายการศึกษาด้านปริยัติจากระบบดั้งเดิมที่มีส่วนในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ เช่น สายนักรธรรม-บาลี กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ สำนักปฏิบัติธรรมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง

5) กลุ่มองค์กรสงฆ์สายการปกครองที่ดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีโครงการบริหารจัดการตั้งแต่ในระดับภาค จังหวัด ไปจนถึงในระดับตำบล โดยมีบทบาทหลักในการดูแลพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวมทั่วประเทศ

องค์การของพระสงฆ์เหล่านี้ประสบความสำเร็จในการทำงาน เนื่องมาจากการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินงาน โดยพระสงฆ์ทั้ง 5 กลุ่มมีเป้าหมายในการดำเนินงานแตกต่างกันตามระดับของการพัฒนาบุคคลและสังคม คณะสงฆ์บางกลุ่มมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญาในลักษณะของการปฏิบัติธรรมโดยตรง คณะสงฆ์บางกลุ่มมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งพระสงฆ์กลุ่มนี้มีเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน

ผลการดำเนินโครงการและศึกษาวิจัยจากพระสังฆาธิการที่เข้าร่วมโครงการใน 5 จังหวัด มีจำนวนทั้งสิ้น 790 รูป โดยจัดการอบรมและถวายองค์ความรู้ภายใต้การดำเนินงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล หมู่บ้านศีล 5 และการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งพบว่า พระสังฆาธิการมีความสนใจในงานพัฒนาประเด็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากที่สุด รองลงมาคือประเด็นสุขภาพพระสงฆ์ และประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีประเด็นการทำงานที่คล้ายคลึงกันโดยเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหลัก ในประเด็นย่อยอื่น ๆ พบว่ามีความสนใจในปัญหาด้านสุขภาพของทั้งพระสงฆ์และฆราวาส และยังมีแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค ซึ่งวัดได้จากสภาพภูมิประเทศ และพื้นฐานของจังหวัด หรือภูมิกษัตริย์นั้น ๆ อาทิ ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มักจะได้รับความสำคัญในพื้นที่ภาคเหนือเป็นอย่างมากสำหรับการสร้างพื้นที่การเรียนรู้และเครือข่ายการทำงานร่วมกันของคณะสงฆ์ได้มีการคัดเลือกวัดเครือข่ายต้นแบบสุขภาพจังหวัดละ 5 แห่ง รวมทั้งสิ้น 25 วัด และผลักดันให้เกิดแผนพัฒนาสุขภาพตามนโยบายหมู่บ้านศีล 5 จำนวน 2 แผน ในจังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดพะเยา โดยได้สร้างพื้นที่ให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้ร่วมกันของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย องค์ความรู้สุขภาพ และสภาพปัญหาการดำเนินงานของคณะสงฆ์ในแต่ละจังหวัดให้เกิดขึ้นเป็นเครือข่ายการทำงานและเป็นต้นแบบการศึกษากระบวนการในจังหวัดสำหรับคณะสงฆ์และผู้สนใจเรียนรู้ อันจะนำมาสู่การสร้างประโยชน์และองค์ความรู้เชิงบูรณาการให้เป็นรูปธรรมอย่างมากในจังหวัดและพระพุทธศาสนา

สรุป

การดำเนินโครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม ภายใต้นโยบายหมู่บ้านศีล 5 สาระสำคัญของผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์โดยเฉพาะพระสังฆาธิการที่ปฏิบัติศาสนกิจในการสืบทอดพระพุทธศาสนาได้ดำเนินการตามพันธกิจของคณะสงฆ์มาอย่างต่อเนื่อง ดังเห็นได้จากการเกิดขึ้นของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ที่เข้ามาช่วย

หนุนเสริมการทำงานของคณะสงฆ์ในประเด็นต่าง ๆ ในทุกตำบลทั่วประเทศ ตลอดจนการเกิดขึ้นของนโยบายหมู่บ้านศีล 5 ที่เป็นอีกแรงเสริมหนึ่งและเป็นกิจกรรมที่สามารถประยุกต์เข้ากับการแก้ไขปัญหาของสังคม การทำงานในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานเผยแผ่ งานด้านสุขภาพ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสวัสดิการ ฯลฯ ล้วนเกิดขึ้นจากโครงสร้างการทำงานที่ออกแบบขึ้นมาเพื่อให้คณะสงฆ์ได้มีส่วนในการทำงานเพื่อสังคม อีกทั้งยังประกอบสร้างเป็นเครือข่ายการทำงานและแลกเปลี่ยนปัญหาระหว่างกันของคณะสงฆ์และพื้นที่อีกด้วย และจากผลการดำเนินงานดังกล่าวโครงการวิจัยได้ขอเสนอแนะสำหรับการต่อยอดงานวิจัยและผลักดันการทำงานต่อไปในอนาคต ดังต่อไปนี้

1. กระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ประเด็นสุขภาวะในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในสังคมไทย
2. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด ควรผลักดันการจัดทำนโยบายเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะพระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่ ผ่านกลไกการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5
3. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด ควรผลักดันการจัดตั้งคณะทำงานและนโยบายการทำงานประจำจังหวัดให้กับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล
4. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ควรพัฒนาการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาเครือข่ายการทำงานด้านสุขภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมมากขึ้น

บรรณานุกรม

- จักรกริช สังขมณี และคณะ. (2557). **พระธรรมทายาทในพื้นที่ภาคใต้กับความรับผิดชอบทางสังคม : พระสงฆ์ หลักการ และการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- ชลวิทย์ เจียรจิตต์. (2558). **ศาสนากับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดิช นัท ฮันท์. (2553). **ศิลปะแห่งอำนาจ = The art of power**. กรุงเทพมหานคร: พีริมายด์.
- ประเวศ วะสี. (2540). **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.

- พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต). (2548). **สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ**. พุทธจักร. 59 (11), 5-10.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร. (2550). **พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม**. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. (2558). **ศีล 5 คุณค่าของชีวิตและสังคม**. นนทบุรี: ดีไซน์ ดีไลฟ์.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และคณะ. (2556). **การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. นนทบุรี: รายงานการวิจัยสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กรสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- _____ . (2558). **การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา**. พระนครศรีอยุธยา : รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิสุทธิ บุญญะโสภิต และพัชรา อุบลสวัสดิ์. (2557). **สังฆะเพื่อสังคม: บทเรียนบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาวะชุมชนและสังคม**. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2557). **คู่มือการดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5”**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สุธาวัลย์ เสถียรไทย. (2555). **การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธกับเศรษฐกิจสีเขียว**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม.